

2^η ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΗ
Σπέτσες 3 - 13 Αυγούστου 2003

«Σώμα, Λόγος, Μύθος»

Η Οργάνωση

Φορείς Οργάνωσης: πρόγραμμα «εκπαίδευση & θέατρο», Περιφερειακή Διεύθυνση Εκπαίδευσης Αττικής, Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ανατολικής Αττικής Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση

Οργανωτική Επιτροπή Παναγιώτα Γιαννούλη, Νίκος Γκόβας, Τζένη Καραβίτη, Χριστιάνα Λαναρά, Σπύρος Μπουντούρης

Σχεδιασμός Σεμιναρίου - Διδασκαλία: Νίκος Γκόβας, Σμαρώ Γρηγοριάδου, Marta Cotrim, Τζωρτζίνα Κακουδάκη, Stefan Metz, Γιώργος Μπινιάρης, Eberhard Scheiffle, Σταυρούλα Σιάμου, Κώστας Φιλίππου

Συγκέντρωση-Καταγραφή υλικού: Μαρίνα Ανδρουτσοπούλου, Σίσυ Γρηγοριάδου, Μαρία Ελεφάντη, Μαίρη Καλδή, Τζένη Καραβίτη, Μαρίτα Λώλη, Νατάσα Μερκούρη, Αποστόλης Μπάρλος, Τάνια Παλαιολόγου, Αλίκη Παπαδοπούλου, Ματίνα Σκαμιώτη, Γεωργία Κακούρου-Χρόνη

Συντονιστής: Νίκος Γκόβας

Προλεγόμενα της έκδοσης

Η 2^η Θεατρική Καλοκαιρινή Κατασκήνωση με γενικό τίτλο «**Σώμα, Λόγος, Μύθος**», οργανώθηκε από το πρόγραμμα «εκπαίδευση & θέατρο» στις Σπέτσες από 3 έως 13 Αυγούστου 2003. Η Αναργύρειος-Κοργιαλένιος Σχολή μας φιλοξένησε και φέτος στις σκιές της αυλής της κάτω από τα δέντρα δίπλα στη θάλασσα.

Στο φετινό ραντεβού συναντήθηκαν 120 εκπαιδευτικοί, φοιτητές και καλλιτέχνες. Οι παρουσίες από την Βραζιλία, Παλαιστίνη, Αυστραλία, Ηνωμένες Πολιτείες, Τουρκία, Ελβετία, Γερμανία έδωσαν διεθνή χαρακτήρα στη συνάντηση.

Το πρόγραμμα ήταν χωρισμένο σε δύο μέρη. Οι περισσότεροι παρακολούθησαν το πρώτο μέρος, από 3-10 Αυγούστου, το οποίο περιλάμβανε πέντε (5) παράλληλα εργαστήρια με τον Stefan Metz στο «*Ρυθμός και δυναμική της ομάδας*», τον Γιώργο Μπινιάρη, τη Σμαρώ Γρηγοριάδου και τον Νίκο Γκόβα στο «*Μέτρο, Ρυθμός, Μέλος στα χορικά: τεχνικές θεάτρου*

και αυτοσχεδιασμοί», τον Κώστα Φιλίππογλου «στο Σωματική έκφραση και ομαδική δημιουργία», τη Σταυρούλα Σιάμου στο «Χορο-δραματική σύνθεση», την Marta Cotrim στο «Caroeira: προέλευση και βασικές τεχνικές», καθώς και την εισήγηση της Τζωρτζίνας Κακουδάκη με τίτλο «Αντιγόνη: από τη βεβαιότητα στην αμφιβολία». Στο δεύτερο μέρος της Κατασκήνωσης, 10-13 Αυγούστου, πραγματοποιήθηκε το εργαστήριο «Ψυχόδραμα: οι βασικές τεχνικές του Jacob Moreno» με τον Eberhard Scheffele.

Στην έκδοση έγινε προσπάθεια να καταγραφούν τα εργαστήρια, οι ασκήσεις, οι δραστηριότητες και το υλικό εργασίας των εργαστηρίων.

Πολλές ευχαριστίες οφείλουμε στα μέλη της οργανωτικής επιτροπής που φρόντισαν να περάσουμε όλοι όμορφα στη Θεατρική Κατασκήνωση. Ευχαριστούμε επίσης όλους τους συμμετέχοντες που μας βοήθησαν στην καταγραφή.

Τα Περιεχόμενα της έκδοσης

- **Η οργάνωση**
- **Προλεγόμενα της έκδοσης**
- **Τοπιογραφία: Σπέτσες – Αντικαθρεφτίζοντας Σώμα-Λόγο-Μύθο**, με την Γεωργία Κακούρου-Χρόνη
- **«Αντιγόνη: από τη βεβαιότητα στην αμφιβολία»** με την Τζωρτζίνα Κακουδάκη
- **«Τα χορικά τραγούδια της Αντιγόνης και ο μουσικός σχεδιασμός τους από τον Σοφοκλή»** με τη Σμαρώ Γρηγοριάδου
- **«Μέτρο, Ρυθμός, Μέλος στα χορικά: τεχνικές θεάτρου και αυτοσχεδιασμοί»** εργαστήρι με τους Γιώργο Μπινιάρη, Σμαρώ Γρηγοριάδου, Νίκο Γκόβα
- **«Χορο-δραματική σύνθεση»** εργαστήρι με τη Σταυρούλα Σιάμου
- **«Ρυθμός και δυναμική της ομάδας»** εργαστήρι με τον Stefan Metz
- **«Σωματική έκφραση και ομαδική δημιουργία»** εργαστήρι με τον Κώστα Φιλίππογλου
- **«Caroeira: προέλευση και βασικές τεχνικές»** εργαστήρι με την Marta Cotrim
- **«Ψυχόδραμα: οι βασικές τεχνικές του Jacob Moreno»** εργαστήρι με τον Eberhard Scheffele
- **Το παράρτημα:** Βιογραφικά εισηγητών

Τοπιογραφία: Σπέτσες

Από την **Γεωργία Κακούρου Χρόνη**

Ένας τόπος, ακόμη και εάν το επιθυμούσαμε, δεν προσεγγίζεται χωρίς το συναίσθημα. Τη συναισθηματική χαρτογράφηση, ωστόσο, των Σπετσών επιβάλλει κατά κάποιο τρόπο η θεατρική κατασκήνωση, χωρίς να την επιδιώκει. Τα «μαθήματα» ανοίγουν οδούς πρόσληψης των πραγμάτων λίγο πολύ αποξεχασμένους. Η λογική δεν είναι η κυρίαρχη δύναμη. Το συναίσθημα, η φαντασία και το ένστικτο αρχίζουν – επιτέλους – να ανταποκρίνονται στις φωνές που κρατάμε φιωμένες.

Αυτό το άνοιγμα προς τον έξω και τον έσω κόσμο και η βιωματική συνομιλία που ακολουθεί, αποτελεί για μένα την πρώτη αξιολογική κρίση για την επιτυχία της θεατρικής κατασκήνωσης.

Το ζητούμενο είναι να μπορεί κανείς ό,τι βίωσε στις Σπέτσες ως δέκτης, να το εκπέμψει ο ίδιος ως πομπός στα μέλη των ομάδων με τις οποίες προτίθεται να εργαστεί. Άμποτε!

Αντικαθρεφτίζοντας Σώμα-Μύθο-Λόγο

Μυροβόλο νησί την είπαν οι Βενετοί, Isola di Spezzie, και αυτό το όνομα κράτησε η αρχαία *Πυπούσα* έως σήμερα, *Σπέτσες*.

Σώμα-Λόγος-Μύθος, ο τίτλος της δεύτερης θεατρικής κατασκήνωσης. Οι λέξεις σηματοδότησαν εκ των υστέρων τις μέρες που μέτρησαν θετικά την παραμονή στο νησί και τη συμμετοχή στην κατασκήνωση.

Σώμα

Έγερση 7.00 το πρωί με το σώμα να ξυπνά με την παγεράδα του νερού ή την αντοχή που οφείλει να επιδείξει τρέχοντας την ανηφόρα έως το Λιγονέρι. Στο ξύπνημα του σώματος συνέβαλαν και οι πολλές ασκήσεις-παιχνίδια του σεμιναρίου. Από τη μια η υπενθύμιση ότι το σώμα υπάρχει και θυμάται εαυτό, όταν κληθεί να κινηθεί, να κουραστεί, να ζεσταθεί, να ιδρώσει, να στεγνώσει με το αεράκι των πεύκων, να γνωρίσει αγγίζοντας τον παλμό του άλλου.

Τα όρια του σώματος είναι τα όρια του κόσμου, έγραψε στον πίνακα η Τζωρτζίνα αντιγράφοντας τον S. Slamer. Το στοιχείο, ωστόσο, κερδίζεται, όταν αγωνίζεσαι αυτά τα όρια να τα ξεπεράσεις. Όχι πως αυτό μπορούσε να είναι στόχος της κατασκήνωσης. Αυτός ο στόχος, όταν τίθεται, είναι ξεκάθαρα ατομικός και προϋποθέτει σκληρή αυτοπειθαρχία και προσπάθεια μια ολόκληρη ζωή για να επιτευχθεί, αν επιτευχθεί.

Η κατασκήνωση φαίνεται να σου θυμίζει την ύπαρξη του σώματος. Με τις προτεινόμενες δραστηριότητες αντιλαμβάνεσαι ότι το σώμα προσλαμβάνει με τις δικές του δυνατότητες χωρίς την επέμβαση της λογικής ή του συναισθήματος και ότι μπορεί να ανταποκρίνεται με τη γλώσσα που διαθέτει και να εκφράζει συναισθηματικές καταστάσεις, σκέψεις και ιδέες. Με το σώμα επίσης γνωρίζεις και τον άλλο. Τον άνθρωπο που βρίσκεται δίπλα σου που τον ξέρεις μόνο με το μικρό του όνομα, αλλά σιγά σιγά σου μιλά μέσα από το άγγιγμα του χεριού του, από μια κίνηση, από το σεβασμό που δείχνει στη δική σου σωματική έκφραση και από τον τρόπο με τον οποίο ανταποκρίνεται σε μια άλλη δική σου πρόταση.

Η μουσική των σωμάτων ακολουθεί μουσικές ατραπούς και εξελίσσεται μέσα από τους "αντικριστούς καθρέφτες", όπου οι ανταλλαγές των αντιγραμμένων κινήσεων προχωρούν στις προτάσεις για την κίνηση του χορού με το ρυθμό που δίνει το αρχαίο μέτρο μέσα από το ηπειρώτικο τραγούδι (*Ζαλιάρικο, ζαλιάρικο, μικρό και παιχνιδιάρικο / μάγια μού 'χεις καμωμένα και τρελαίνομαι για σένα / μάγια μού 'χει η αδερφή σου και τρελαίνομαι μαζί σου*). Αυτός ο αρχετυπικός ρυθμός χωρίζει τα μέλη της ομάδας σε δύο ημιχόρια που ανακαλούν με την κίνησή τους τις αντιδράσεις των γερόντων σε όσα τραγικά συντελούνται στο παλάτι της Θήβας.

Και ενώ το σούρουπο βάφει με τα δικά του χρώματα τον ορίζοντα και τα τζιτζίκια κουρασμένα γλυκαίνουν το τραγούδι τους, μέσα από το λόγο του Σοφοκλή, ο καθένας ανακαλύπτει κάτι που είχε αποξεχασμένο και του αποκαλύπτεται με τον ιδιαίτερο παλμό που αποκτά η κίνησή του. Κι ενώ η κίνηση μοιάζει να υπαγορεύεται, κοινή για όλους, από έναν άορατο μαέστρο, ή έστω τον Γιώργο, καθένας παραμένει μέσα στο σύνολο ο εαυτός του. Η συνομιλία ολοκληρώνεται, ο χορός καταλαγιάζει και η σιωπή οδηγεί όλα τα μέλη της ομάδας στον κύκλο. Ο απόηχος του βιώματος παραμένει ζωντανός και ανερμήνευτος και η «καληνύχτα» δεν λέει να έρθει. «Ζαλιάρικο, ζαλιάρικο ...», μουρμουρίζει η Σμαρώ και το ηπειρώτικο τραγούδι εκπνέει την ένταση με τον κυματισμό του πευκώνα.

Η μαγεία του δειλινού, σκεφτόμουν μας συνεπήρε. Όσπου την άλλη μέρα, μέσα στην κάψα του αυγουσιάτικου μεσημεριού, με τα σώματα να λιγώνουν από τη ζέστη και την κούραση, λες και κρατούσαν κάτι από τον απόηχο της προηγούμενης μέρας μπόρεσαν με τα καλάμια που έδωσε στους γέροντες του χορού ο Γιώργος να φτάσουν ένα βήμα πιο πέρα και να ξεπεράσουν τη χρονική στιγμή.

Ο ήχος που έκανε το σούρσιμο του καλαμιού, το τρέμουλο που βάσταζε με αξιοπρέπεια το βάρος των γηρατειών, η κίνηση του ενός που προεκτεινόταν στην κίνηση του άλλου, η φωνή της Μαρίας που με συγκρατημένο πάθος με τους στίχους του δημοτικού τραγουδιού θρηνούσε για το λάβωμα που προκαλεί ο έρωτας και ο σταυρός που σχημάτισαν χωρίς προσχεδιασμό τα καλάμια, έτσι όπως τα κρατούσαν τα χέρια σηκωμένα στον ουρανό, ήταν σαν να μιλούσαν όλα μαζί για τα δεινά που σταύρωναν τα πρόσωπα της τραγωδίας, αλλά και τα δικά μας δεινά, για το πρόσωπο του σύγχρονου ανθρώπου που σταυρώνεται σε κάθε γωνιά της γης, Ιράκ, Παλαιστίνη ή όπως αλλιώς.

Μύθος

Η Αντιγόνη. Οι δύο, από τις τέσσερις ομάδες του σεμιναρίου, επικεντρώθηκαν στην *Αντιγόνη*.

Η Σταυρούλα προσπάθησε μέσα από την κίνηση να προσεγγίσει το κείμενο. Κυρίως μέσα από τις αντιδράσεις της Ισμήνης έτσι όπως τις κατέγραψε ο Γιάννης Ρίτσος στην ομώνυμη συλλογή.

Ο Γιώργος, η Σμαρώ και ο Νίκος δούλεψαν την κίνηση του χορού μέσα από τις δυνατότητες που δίνει το ίδιο το κείμενο με το μέτρο και το ρυθμό που φέρει.

Από την τρίτη ομάδα και την προσπάθεια του Στεφάν κράτησα το παιδαγωγικό υπόβαθρο, που δεν ξέρω αν ήταν καν στις προτάσεις ή τις προθέσεις του, αλλά έτσι το ένιωσα μέσα από τις ασκήσεις-παιχνίδια που πρότεινε: «Παλεύω να είμαι ο εαυτός μου. Δεν κάνω περιττά πράγματα, δεν βασανίζομαι με πρωτότυπες επινοήσεις, για να εντυπωσιάσω τους άλλους. Απλά αφήνομαι να είμαι εγώ. Δέχομαι να είμαι αυτός που είμαι, αποκτώ εμπιστοσύνη και επιχειρώ να αντιμετωπίζω τους άλλους. Εκμεταλλεύομαι τα λάθη μου, χτίζω πάνω σ' αυτά και δεν τα καταλογίζω ως αρνητικά βιώματα στην εμπειρία μου. Η άρση

μεταλλάσσεται σε θέση».

Στην τέταρτη ομάδα ο Κώστας αγκάλιασε το σώμα, το εμπιστεύτηκε, το δίδαξε να εκφράζεται και συνέβαλε στο να έρθει σε μικρό χρονικό διάστημα ο ένας πιο κοντά στον άλλο.

Σπέτσες Συναισθηματική τοπιογραφία

Τόπος

Τόπος οι Σπέτσες και μύθος εκείνος της *Αντιγόνης*. Ο απόηχος της αντάμωσής της στην Αναργύρειο Σχολή συνοδεύει όλες τις περιπλανήσεις μου στο νησί. Μπορεί να είναι και η ανάγκη σε μια απομυθοποιημένη εποχή να αναζητάς ή και να δημιουργείς το μύθο. Γιατί βέβαια ο μύθος δεν φτουρά, όταν μετά τα μεσάνυχτα σεργιανάς από την ντάπια στο παλιό λιμάνι και συναντάς τις στρατιές των τουριστών που είναι αραγμένοι στα ταβερνάκια ή μεθούν έως τις πρωινές ώρες στα μπαράκια. Το μύθο, έστω και βιάζοντάς τον από ανάγκη να τον συντηρείς ή να τον αναπλάθεις τον ανταμώνεις σε ορισμένους ανθρώπους και στη φύση.

Στον δίσκο του ανατέλλοντος και δύοντας ηλίου, στον έναστρο ουρανό, στις ομορφιές - και στην καμένη γη - που αντάμωσα διατρέχοντας την περίμετρο του νησιού, μήκους είκοσι τεσσάρων χιλιομέτρων, με το ποδήλατο παρέα με τη Βασιλική ή αγναντεύοντάς το από τη θάλασσα αυτή τη φορά πολιορκώντας το με καραβάκι.

Οι άνθρωποι-Ο Λόγος

Τι είναι ο τόπος χωρίς τους ανθρώπους του; Και από τους ανθρώπους του νησιού κρατώ τη φιγούρα της νεαρής *Αρμένισσας* με τα μελιά μάτια, τα κατάμαυρα μαλλιά και τη σοφία που πλούτισαν τα οδυνηρά βιώματα το νεαρό της ηλικίας της. Δεκάξι χρονών παντρεύτηκε και ήρθε στην Ελλάδα με δυο παιδιά και στεριωμένη κιόλας μια ζωή στην καινούργια πατρίδα. «Η ζωή είναι ωραία. Εμείς κάνουμε τη ζωή. Άμα μιλάς με τον άλλον, με τον άντρα σου, και συνεννοείσαι, αυτό είναι το μυστικό. Η Ελευθερία, η κόρη μου, αφού εγώ δουλεύω, έχει αναλάβει το νοικοκυριό. Πρέπει κι αυτή να με ευχαριστεί. Κι εγώ την ευχαριστώ με το δικό μου τρόπο, και καμιά φορά προσπαθώ να την ευχαριστώ και με το δικό της τρόπο. Καμιά φορά, όχι πάντα, γιατί αλλιώς τα παιδιά χαλάνε».

Από το χαγιάτι του ξενοδοχείου αγναντεύω τη θάλασσα με τα σπαρμένα μικρά βαρκάκια, όλα με την ίδια κοψιά, και απέναντι νωχελικά απλωμένη την Πελοπόννησο. Η ματιά έχει σκαλώσει από ώρα στο απέναντι σπίτι. Σφαλισμένα τα πράσινα παράθυρα του πάνω ορόφου. Και ο ψηλός μαντρότοιχος κρατάει καλά τα μυστικά και του κάτω ορόφου. Η πρώτη εξερεύνηση. Και η πρώτη μεγάλη συγκίνηση. Στο σπίτι αυτό, λέει η εντοιχισμένη μαρμαρίνη πλάκα, έζησε και πέθανε η *Ελένη Αλταμούρα* και ο *Ιωάννης Αλταμούρας*.

Ανακαλώ όλα τα έργα του Ιωάννη. Με τούτο το σπίτι να κουβαλά, που τα θεμέλιά του ποτίζει η θάλασσα, πώς να μην την απλώνει συνέχεια στον καμβά του. Και μετά η πονεμένη ζωή της μάνας του. Έτσι, όπως την ιστόρησε η Ρέα Γαλανάκη στο βιβλίο της, *Ελένη, ή ο κανένας*.

Κτυπώ την πόρτα. Καταπράσινος ο κήπος και η κυρία Πινατώρου, με την κόρη και την εγγονή της, δέχεται να με αφήσει να δω το σπίτι και μου ιστορεί ό,τι κι εκείνη από τις διηγήσεις του πατέρα της ξέρει για το δράμα των αφανισμένων προγόνων της. Τον πλούσιο καπετάνιο και την τραγωδία που παίχτηκε σ' αυτό το σπίτι με την προδομένη από τον άντρα της Ελένη να φέρει τον καημό της σε τούτο τον αυλόγυρο. Ο ένας γιος ακολούθησε τον Ιταλό πατέρα του και την καινούργια ζωή στην Αγγλία. Η Σοφία και ο Ιωάννης ήρθαν σε τούτο το σπίτι για να πεθάνουν και μετά η Ελένη, τρελή από τον πόνο χωρίς καμιά παρηγοριά, ξεγράφοντας τον εαυτό της και το έργο της να τους ακολουθήσει.

Πόσα άλλα δράματα γυναικών να έκρυσαν όλα εκείνα τα αρχοντικά, απρόσιτα με τους ψηλούς μαντρότοιχους, που υπερήφανα έως τώρα κοιτάνε τη θάλασσα.

Μπορεί και ανάλογα με εκείνο που έπαιξε η μοίρα στην *Μπουμπουλίνα*, όταν θέλησε να υπερασπιστεί τον έρωτα του γιου της και πλήρωσε με το βόλι κάποιου από την οικογένεια Κούτση. Αυτή που έπαιξε με τον έρωτα της λευτεριάς κρυφογελώντας στον θάνατο.

Σωτήριος Ανάργυρος, ο ευεργέτης του νησιού. Στην κυριολεξία οι Σπέτσες του οφείλουν την ύπαρξή τους. Το νησί του χρωστάει την πνευματική και την οικονομική του ανάπτυξη. Φτωχό παιδί, ύστερα από πολλές περιπλανήσεις, η ανησυχία τον φέρνει στην Αμερική, εργάτη στην καπνοβιομηχανία του Τόμσον. Ο πλούσιος βιομήχανος προφανώς διέβλεψε τις αρετές του Σπετσιώτη για να τον καταστήσει κληρονόμο του.

Ο πλούσιος πια Σωτήριος Ανάργυρος επιστρέφει στο νησί για να παντρευτεί την Ευγενία, τη δεύτερή του εξαδέλφη, και ύστερα από δυο χρόνια θα εγκατασταθεί μόνιμα στο νησί, αφού εκείνη δεν μπορούσε να υπομείνει την ξενιτιά.

Ο Σωτήριος Ανάργυρος αρχίζει να δημιουργεί το μέλλον του νησιού. Για να προστατέψει το πευκοδάσος από την αλόγιστη υλοτόμηση και την επερχόμενη οικιστική δόμηση, το αγοράζει. Κατασκευάζει τους περιφερειακούς δρόμους, το υδραγωγείο, το Ποσειδώνιον, το περίφημο ξενοδοχείο, που θα μετατρέψει τις Σπέτσες σε θέρετρο της Μεσογείου. Τουρίστες υψηλών εισοδημάτων, εφοπλιστές, καλλιτέχνες έχουν για προορισμό το νησί. Η Αναργύρειος και Κοργαλένιος Σχολή θα εξελιχθούν σε πρότυπο κολέγιο από τα καλύτερα της Ευρώπης. Φίλος του Βενιζέλου θα υλοποιήσει με τη Σχολή πολλά από τα κοινά τους οράματα. Η Σχολή θα λειτουργήσει από το 1927 έως το 1983. Σήμερα λειτουργεί ως συνεδριακό κέντρο και έτσι φιλοξένησε και τη δεύτερη θεατρική κατασκήνωση. Ωστόσο το κλειστό και εγκαταλελειμμένο σπίτι του με την ωραία αρχιτεκτονική και τον κήπο καθώς και πολλά από τα κτίρια της Σχολής φωνάζουν την παρακμή και την έλλειψη σεβασμού στην προσφορά του μεγάλου ευεργέτη. Το νησί από τα δικά του οράματα κρατά την τουριστική, την οικονομική δηλαδή άνθιση. Η πνευματική είναι απούσα.

Την ίδια τύχη της εγκατάλειψης έχει και ένα από τα αρχοντικά του Μέξη. Τουλάχιστον το αρχοντικό του Χατζηγιάννη Μέξη ζει στο Μουσείο των Σπετσών μετά τη δωρεά της Καλομοίρας Μέξη από το 1938. Από τις βεράντες του το μάτι αγκαλιάζει τις κεραμοσκεπές των σπιτιών, χωρίς καμιά κεραία τηλεόρασης ή κάποιο ηλιακό θερμοσίφωνα. Η αρχοντιά του νησιού διατηρήθηκε χωρίς ανορθογραφίες στην αρχιτεκτονική και αναπλάθεται από τα εκθέματα του Μουσείου που επιτρέπουν το ζωντάνεμα της πλούσιας παράδοσης. Οι φορεσιές του νησιού, ανάμεσά τους η νυφιάτικη φορεσιά της αρχόντισσας Ανέσως Λεμπέση, εικόνες της ιταλοκρητικής σχολής με τον Άγιο Ιωάννη, την Παναγία και το Χριστό και τον Άγιο Ρόκκο, το κέντημα της Αικατερίνης Τσιλιβάκου που με υπομονή οδήγησε την κλωστή στην απεικόνιση των πέντε φρονίμων Παρθένων, τα ακρόπρωρα που μαρτυρούν την προσπάθεια των ναυτικών να συνδεθούν με την αρχαία ελληνική παράδοση και αποτελούν ταυτόχρονα πειστήρια της μαεστρίας των λαϊκών τεχνιτών.

Και μετά είναι όλοι οι άνθρωποι, επώνυμοι, όπως ο Μαρί Βοναπάρτη ο ανηψιός του Ναπολέοντα που έδωσε τη ζωή του για την Ανεξαρτησία και διατηρήθηκε στο ρούμι στον Άγιο Νικόλαο, και όλοι οι πολλοί ανώνυμοι που συναντά κανείς στα πολλά εκκλησάκια του νησιού.

Ο τσοπάνος που συνάντησα ψηλά στον Άγιο Βασίλειο με τον τοίχο του ιερού να κόβει το βοριά για να σταλίζουν τα πρόβατά του. Η νεαρή γυναίκα που για δεκαπέντε μέρες πριν την παράκληση στολίζει με γιρλάντες από γεσεμιά την εικόνα της Κοίμησης της Θεοτόκου. Τα χέρια που κρέμασαν τα καντήλια και τα караβάκια από την οροφή του μικρού ναού της Μεταμόρφωσης ή απόθεσαν το μπουκετάκι από τη γλάστρα του σπιτιού στο εικόνισμα. Οι γυναίκες στη ρούγα ή Κυριακή πρωί στην εκκλησιά, με τους άντρες, στο διπλανό από την εκκλησιά καφενείο, να λύνουν τα προβλήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Έκφραση

Οι *Αντιγόνες* του Στάνιερ είπε η Τζωρτζίνα και εμείς στη δική μας γλώσσα θυμηθήκαμε λόγια του Κρέοντα που έβαλε στο στόμα του ο Ανούιγ:

Οι νόμοι γίνονται για τις κόρες των βασιλιάδων.

Παίζεις με το θάνατο.

Μου έπεσε ο αγάριστος ρόλος κι εσένα ο καλός.

Τίποτα δεν είναι αλήθεια, μόνο εκείνα που δεν λέγονται.

Κι ακόμη ανακάλεσα την *Αντιγόνη* του Λευτέρη Βογιατζή. Στο θεατράκι της οδού Κυκλάδων. Να εκτυλίσσεται στο σκηνικό των ανακτόρων και τα πρόσωπα να εναλλάσσονται σχεδόν σε όλους τους ρόλους, μια στον χορό και μια στους ήρωες και να σε συνεπαίρνει ο

λόγος. Να σπάει η παραδομένη μορφή αναπαράστασης της τραγωδίας και να κατανοείς το δικαίωμα της άλλης ανάγνωσης και των δυνατοτήτων που αυτή παρέχει.

Οι δικοί μας αυτοσχεδιασμοί από άλλο δρόμο αντάμωσαν τις ευτυχισμένες στιγμές του επαγγελματικού θεάτρου σε ένα χώρο όπου όλα χωρούν αρκεί να εμφορούνται από την ανάγκη εκείνων που επιχειρούν να εκφράσουν (και να εκφραστούν) τον αρχαίο λόγο.

Δρ. Γεωργία Κακούρου Χρόνη
Επιμελήτρια Εθνικής Πινακοθήκης
Αύγουστος 2003